

geschapen dat ook een exportproduct was geworden. Even gangbaar is de gedachte dat Nederland zich steeds soeverein door zijn geschiedenis heeft bewogen, haar zelf heeft uitgetekend en vervuld.

De eerste gedachte, aldus De Rooy, houdt een beeld van de vaderlandse geschiedenis in dat veel te “effen” is en waarin te veel wordt ingezet op de continuïteit van deze geschiedenis. Daardoor is er te weinig aandacht voor wat deze geschiedenis óók heeft getekend: een grote complexiteit, veel toevaligheid, strijd en conflicten. De tweede gedachte is in de ogen van de criticus al even onvolkomen: Nederland, zo luidt het, bewoog niet, maar werd bewogen. Het land onderging in zijn moderne geschiedenis voortdurend de invloed van grote, soms wereldwijde ontwikkelingen zoals de “Atlantische Revolutie” op het einde van de achttiende eeuw. Dat was nu eenmaal het lot van een klein land, “ons stipje op de wereldkaart”, zoals de afgevaardigde Rutger Jan Schimmelpenninck in 1796 in de volksvertegenwoordiging sprak. De Rooy ontleent er de titel van zijn boek aan.

Deze complexiteit en afhankelijkheid kenmerken in het bijzonder datgene wat het voorwerp van studie van dit boek uitmaakt: de politieke cultuur van het moderne Nederland, zoals dat bestaat sinds 1795, toen de oude Republiek van de zeven onafhankelijke gewesten plaats moest maken voor de ene en ondeelbare Bataafse Republiek. Juist bij de vormgeving van de moderne politiek, aldus De Rooy, worstelden de Nederlanders met grote problemen. Maar wat is die “politieke cultuur”? In de inleiding van *Ons stipje op de wereldkaart* heet het om “de onderlaag van de politiek” te gaan, niet om de politieke gebeurtenissen zelf. Politieke cultuur, zo begrijpt de lezer gaandeweg, gaat om de bepaling van wat in een gegeven tijdperk tot de politiek wordt gerekend, om de veranderende verhouding tussen politiek en maatschappij, om de grenzen die aan het politieke handelen worden gesteld. Politieke cultuur gaat ook om vorm en stijl, en om de instrumenten waarvan de politiek zich bedient.

De focus wordt in dit boek niet gericht op de periodes waarin de bestaande politieke cultuur relatief onveranderd bleef, maar op de momenten waarop alles aan het schuiven ging, de *beslissende momenten* waarop de politieke cultuur wezenlijk van karakter veranderde en die daarom gepaard gingen

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2015/1.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] **BESLISSENDE MOMENTEN.
PIET DE ROOY OVER DE POLITIEKE CULTUUR
VAN NEDERLAND**

In zijn nieuwe boek bestrijdt Piet de Rooy, emeritus hoogleraar geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam en al vele jaren een zeer productieve auteur, twee historiografische *idées reçues*. De eerste is de gedachte dat de Nederlandse geschiedenis steeds een proces van geleidelijke en vreedzame ontwikkeling is geweest. In het zelfbeeld van de natie overheersten stabiliteit en redelijkheid, de voorbeeldigheid van een land dat niet macht maar zedelijkheid nastreefde en waarvan de bereidheid tot overleg en compromis een poldermodel had

met grote onzekerheid en vaak ook onvoorspelbaarheid. De eerste grondwet van 1798 was zo'n moment, met de lange discussies over de reikwijdte van het burgerschap en de scheiding van Kerk en Staat die haar totstandkoming voorafgingen, een scheiding die paradoxaal genoeg leidde tot een toenemend belang van de religies in de onafhankelijke natiestaat van 1813. Ook de grondwet van 1848 betekende een dergelijke wending, toen Johan Rudolf Thorbecke de politiek beperkte tot louter "constitutionele politiek", de rest overlatend aan de burgermaatschappij buiten de politiek. In de laatste decennia van de negentiende eeuw veranderde de politieke cultuur opnieuw diepgaand van karakter: de liberale eenvormigheid werd met een schok doorbroken door de introductie – eerst door de antirevolutionaire voorman Abraham Kuyper, later door de sociaaldemocraten – van "beginselpartijen" met een uitgesproken ideologie.

Het verzuild-corporatieve bestel voegde aan deze politieke cultuur een nieuw element toe: naast de verdediging van beginselen werd de politiek nu ook de behartiging van belangen. De Rooy wijst erop dat dit "primaat van de economie" in de jaren 1950 tot moedeloosheid leidde: de politiek, zo klonk het allerwege, was "koud" geworden, de mens een massamens. Dat leidde in de jaren 1960 tot pogingen het streven naar authenticiteit dat de culturele revolutie van de *sixties* doortrok, in politiek om te zetten. Het lukte niet, ook niet in het legendarische kabinet-Den Uyl: ondanks de hartstochtelijke ideologische arbeid en de wil de macht te veroveren, werd het bestel niet fundamenteel vernieuwd. Het bracht aan het begin van de eenentwintigste eeuw verder pessimisme. Nederland was voor velen uit het paradijs verdreven. De nieuwe politieke cultuur werd getekend door irrationaliteit – en een paradoxale nostalgie naar de jaren 1950, toen "geluk nog heel gewoon was".

Ons stipje op de wereldkaart biedt met dit alles geen doorlopend verhaal. De focus op de beslissende momenten in de geschiedenis van de politieke cultuur van het moderne Nederland leidt eerder tot een aaneenrijging van beschouwingen over kwesties die een wezenlijke rol in deze geschiedenis hebben gespeeld: over het ontstaan van politieke partijen bijvoorbeeld, of over de uitbreiding van het kiesrecht (en de angsten die daarbij meespeelden), of over de

kern van het populisme. Deze beschouwingen worden afgewisseld met portretten van politici die voor een nieuwe politieke cultuur stonden. De (zelfverkleerde) "politicus buiten de partijen" Pim Fortuyn bijvoorbeeld: een achterban bij de werkgevers uit het midden- en kleinbedrijf, de verzorgingsstaat als "uitkeringsfabriek" veroordelend, geen subsidies zonder verplichtingen, de roep het middenveld integraal af te schaffen, alles op maat van de mensen (veiligheid op straat, onderlinge verbondenheid, minder managers en ambtenaren), de islam als een "achterlijke woestijncultuur" die niet in de Nederlandse steden paste – het was populisme toen, en het is dat nu.

De beschouwingen en portretten tonen een grote diepgang, maar tegelijkertijd openen ze weidse perspectieven: De Rooy heeft voor dit boek breed gelezen, hij kent de internationale historische, politicologische en sociologische literatuur over de kwesties die hij ter sprake brengt. Hier is bovendien geen academicus aan het woord, maar een publieke intellectueel, die in een soepel proza commentaar geeft bij de door hem gereconstrueerde discussies. Hij gebruikt daarbij soms treffende beelden ("de ontzuiling had de schokdempers in de samenleving gedemonteerd"), komt een enkele keer cynisch uit de hoek (over *De Telegraaf*, die de Boerenpartij van Hendrik Koekoek aanvankelijk steunde: "de grootste krant van Nederland", die waardering voor 'het gezag' onnavolgbaar wist te mengen met het steunen van de kleine man tegen het gezag"). Maar veelal overheerst een afstandelijkheid die klaarheid scheidt zonder te vereenvoudigen. Het is een prachtig boek.

JO TOLLEBEEK

PIET DE ROOY, *Ons stipje op de wereldkaart. De politieke cultuur van modern Nederland*, Wereldbibliotheek, Amsterdam, 2014, 414 p.